

Шлях жінок-спортсменок до олімпійського п'єдесталу. Париж—1900—Париж—2024

УДК 796.032.2:796.071.2-055.2(475.57)“2024”

Л. Я.-Г. Шахліна

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Резюме. В історичному аспекті представлено розвиток жіночого спорту, шлях жінок до олімпійського п'єдесталу за період Париж-1900 (Ігри II Олімпіади)—Париж-2024 (Ігри XXXIII Олімпіади). *Мета.* За даними наукової літератури представити в історичному аспекті шлях жінок-спортсменок до олімпійського п'єдесталу. *Методи.* Аналіз наукової літератури та даних мережі Інтернет: аналіз, систематизація, узагальнення. *Результати.* За отриманими даними можна свідчити, що протягом 124 років участі жінок в олімпійських змаганнях спортсменок супроводжують серйозні проблеми, обумовлені специфікою жіночого організму, зневажливим ставленням до них, їхніх проблем з чоловіками, які приймають усі важливі рішення в галузі олімпійського спорту і спорту вищих досягнень. Найважливішою проблемою сучасного жіночого спорту є відсутність науково обґрунтованого рішення Міжнародного олімпійського комітету про допуск трансгендерів-жінок у жіночих видах спортивних змагань Олімпійських ігор.

Ключові слова: історія, жінки, олімпійський спорт, порушення статевого диференціювання, трансгендери-жінки у спорті.

The path of women athletes to the Olympic podium. From Paris 1900 to Paris 2024

L. Ya.-G. Shakhlina

National University of Ukraine on Physical Education and Sport, Kyiv, Ukraine

Abstract. The development of women's sport and the way of women to the Olympic podium for the period from Paris 1900 (Games of the II Olympiad) to Paris 2024 (Games of the XXXIII Olympiad) are presented in the historical aspect. *Objective.* To present in the historical aspect the way of women-athletes to the Olympic podium according to the scientific literature data. *Methods.* Analysis of scientific literature and Internet data: analysis, systematization, and generalization. *Results.* According to the data obtained, it can be shown that for 124-year period of women's participation in Olympic competitions, athletes have been accompanied by serious problems due to the specifics of the female body, dismissive attitude towards them, and their problems with men who make all important decisions in the field of Olympic and high performance sports. The most important problem of modern women's sport is the lack of a scientifically based decision of the International Olympic Committee to allow transgender women to participate in women's sports competitions at the Olympic Games.

Keywords: history, women, Olympic sport, gender differentiation disorder, transgender women in sport.

Постановка проблеми. Протягом 124 років — Париж-1900—Париж-2024 жінки демонструють високі спортивні досягнення на олімпійських аренах за звання найкращих. Однак увесь цей час спортсменок супроводжують серйозні проблеми, пов'язані зі специфікою жіночого організму порівняно з функціональними особливостями організму спортсменів-чоловіків.

На думку В. М. Платонова [5], ряд проблем, конфліктів, протиріч у сучасному жіночому спорті обумовлені тим, що в ньому важливі рішення приймають винятково чоловіки. Турбота про здоров'я жінок-спортсменок повністю знаходиться в їхніх руках.

Першою проблемою в історії розвитку жіночого спорту була активна протидія засновника

сучасних Олімпійських ігор П'єра де Кубертена включенню жіночих видів змагань до програми Олімпіад [5, 6, 9].

З фактором часу розширення меж жіночого спорту в олімпійському русі відбувається завдяки збільшенню кількості видів змагань для жінок в кожному олімпійському чотирирічному циклі [8]. Виникає проблема — боротьба жінок-спортсменок за право займатися видами спорту, які історично вважали чоловічими.

Ще однією проблемою в практиці сучасного жіночого спорту, вирішення якої, з нашої точки зору, є найскладнішим — це питання гендерної політики Міжнародного олімпійського комітету і допущення трансгендерів до участі у жіночих видах програми сучасних Олімпійських ігор [12, 28].

Мета дослідження — за даними наукової літератури представити в історичному аспекті шлях жінок-спортсменок до олімпійського п'єдесталу.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури та даних мережі Інтернет: аналіз, систематизація, узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. Участь жінок у спорті має довгу історію, пов'язану зі Стародавньою Грецією. Олімпія — одне з невеликих давньогрецьких поселень, у перекладі означає — «Гора Богів». Тому здавна воно символізувало місце перебування богів і упродовж багатьох століть вважалось одним з величезних святилищ Стародавньої Греції [6, 7, 16]. У цьому поселенні проводили релігійні та спортивні свята, а потім і Олімпійські ігри. Це зробило місто Олімпію найважливішим релігійним і спортивним центром Стародавньої Греції [2, 6]. Найсильнішим верховним богом Олімпії був Зевс. Йому як найшанованішому богу було споруджено мармуровий величезний храм Стародавньої Греції. В храмі знаходилася статуя Зевса — чотирнадцятиметрова скульптура із золота, слонової кістки та дорогоцінних каменів. Її було віднесено до семи чудес світу.

За легендою, засновником перших Олімпійських ігор був Геракл — син Зевса, який провів перші змагання на честь свого батька — могутнього грецького Бога Зевса. Перші офіційно зафіксовані змагання відбулися в 776 р. до н.е. в Олімпії. Проводили Олімпійські ігри один раз на чотири роки. Така традиція існує і досьогодні [5, 16]. Переможець змагань начебто наближався за силою і відвагою до античних богів, що давало атлету шану і повагу всієї Греції. Однак жінки не мали права бути учасницями цих змагань. Їм заборонялось бути навіть глядачами на цих змаганнях [6, 9].

Зовсім інше ставлення до жінок було у великому місті Стародавньої Греції — Спарті. В спартанській культурі вважали, що тільки сильна фізично і розумово розвинена жінка може народити сильного захисника міста Спарті. Тому влада сприяла дівчатам і жінкам займатися фізичними тренуваннями різної спрямованості на одному рівні з чоловіками [24].

Згодом до ігор стали допускати жінок у гонках на колісницях з чотирма кіньми. Першою олімпійською чемпіонкою Стародавньої Греції стала дочка царя Спарті — Кініска, але як власниця коней [6, 9, 16].

З розвитком Римської імперії і зростанням її влади, за імператора Феодосія I, Олімпійські ігри були заборонені як язичницькі [4]. Давньогрецькі Олімпійські ігри проводили регулярно протягом 1000 років. Після їх заборони вони були відсутні 1500 років.

Наприкінці XIX ст. під час археологічних розкопок на території Греції було знайдено спортивні і храмові споруди древньої Олімпії. Ці знахідки викликали серед європейців бажання відродити Олімпійські ігри [2, 6]. Одним із таких ентузіастів став П'єр де Кубертен — французький барон, громадський і спортивний діяч, історик, педагог. Він вважається засновником відродження букви і духу давньогрецьких олімпійських змагань, які, за його ініціативи, отримали назву Олімпійські ігри сучасності [5, 6].

Відповідно до традицій Стародавньої Греції, П'єр де Кубертен був категорично проти участі жінок в олімпійських змаганнях. Він писав: «Олімпійські ігри — триумф чоловічої сили, спортивної гармонії, початку, яке базується на принципах інтернаціоналізму, лояльності, що сприймається глядачами як мистецтво і винагороджується оплесками жінок» [6]. Тому на Іграх I Олімпіади, яку організував і провів у 1896 р. в Афінах (Греція) П'єр де Кубертен, жінки-спортсменки участі не брали. Кубертен заявляв, що включення спортсменок до складу учасників буде «нецікавим, неестетичним і ми не боїмося додати — неправильним» [6, 9, 16].

Завдяки жіночому характеру, цілеспрямованості, високій працездатності, за підтримки деяких членів Міжнародного олімпійського комітету (МОК), які виступили проти думки П. Кубертена, було ухвалено рішення про допуск жінок до участі в Олімпійських іграх. І в 1900 р. в Парижі на Іграх II Олімпіади одинадцять жінок взяли участь у змаганнях у двох видах спорту — гольфі і тенісі, популярних у вищих верствах суспільства [5, 6, 9].

На сьогодні в кожному олімпійському чотирирічному циклі програма Олімпійських ігор по-

повнюється завдяки збільшенню видів змагань з участю жінок [8, 9]. Процес розширення участі жінок в Олімпійських іграх складно зупинити. З приходом у 1980 р. до керівництва МОК Хуана Антоніо Самаранча значно більше уваги почали приділяти участі жінок в олімпійському русі [5, 9].

У 2000 р. на Іграх XXVII Олімпіади в Сіднеї (Австралія) відзначали 100-річчя участі жінок в Олімпійських іграх, у святкуванні взяли участь 3684 спортсменки [9, 10].

Ювілейні Ігри XXX Олімпіади в Лондоні (2012 р.) були названі «Жіночими іграми» і проголошені МОК «...як історичний крок до гендерної рівності, тому що вони стали першими іграми, де жінки змагалися у всіх видах спорту, а кількість учасниць становила 44,7 % загальної кількості учасників» [11, 13, 19].

На Іграх XXXII Олімпіади в Токіо (2021) представництво жінок-спортсменок збільшилось до 48,8 % всього представництва учасників змагань [20].

Ігри XXXIII Олімпіади — Париж-2024. Здійснилася давня мрія представників Міжнародного олімпійського комітету — досягнуто гендерної рівності серед учасників Олімпіади — по 50 % жінок і чоловіків серед загальної кількості спортсменів 10 500 [3, 25, 26].

З розвитком жіночого спорту серед учасниць змагань почали виявляти спортсменок із ознаками гермафродитизму. У 2006 р. термін «гермафродитизм» було замінено на загальну назву цієї патології Disorders of sex development (DSD) («Порушення статевого диференціювання») [18, 21]. У зв'язку з цим у 1968 р. МОК ухвалив рішення про проведення контролю на статево належність жінок-учасниць олімпійських ігор, континентальних і світових чемпіонатів [13].

Існувало багато методів такого контролю. Однак в останні роки представники медицини і спорту дійшли висновку про обов'язкове визначення у спортсменок концентрації тестостерону в крові як одного з важливих факторів — показників порушення гормонального статусу жіночого організму [28 Apr. 2018 Press release. IAAF]. У 2018 р. Міжнародна федерація легкої атлетики (IAAF) видала Правила допуску жінок до змагань з урахуванням DSD [26 Apr. 2018 Press release Monaco. IAAF introduces new eligibility ... classification].

Як відомо, морфологічні і функціональні можливості організму чоловіків і жінок — статевий диморфізм — генетично детермінований гормональними розрізненнями і насамперед статевими гормонами — андрогенами й естрогенами [9, 10, 14].

ТАБЛИЦЯ 1 – Концентрації андрогенів (ендогенного тестостерону) у крові чоловіків і жінок (норма)

№ з/п	Вік, років	Показник, нмоль · л ⁻¹
чоловіки		
1	15–16	5–29,2
2	17–21	4,1–32,92
3	22–50	5,72–26,14
жінки		
1	20–49	0,29–1,67
2	старші 50	0,10–1,42

Статеві гормони — естрогени, прогестерон і андрогени (тестостерон) виконують в організмі такі функції:

- є важливою ланкою в адаптаційно-трофічних реакціях організму;
- мають анаболічний ефект, що найбільше проявляється з напрямку андрогенів порівняно з естрогенами [1, 9, 10].

Різниця в концентрації андрогенів у крові чоловіків і жінок обумовлює більші функціональні можливості чоловічого організму (табл. 1).

Анаболічний ефект проявляється у збільшенні інтенсивності обміну білкових речовин із подальшим розвитком різного ступеня гіпертрофії скелетних м'язів опорно-рухового апарату, що збільшує розвиток фізичних якостей людини, дихальних міжреберних м'язів, підвищуючи функціональні можливості зовнішнього дихання функціональної системи дихання, підвищує морфофункціональні можливості міокарда. Як наслідок — збільшуються морфофункціональні можливості чоловічого організму [1, 13, 14].

Отже, збільшення концентрації тестостерону в організмі жінки збільшує її функціональні можливості порівняно зі здоровими жінками.

Причинами збільшення концентрації тестостерону в організмі жінки є:

- 1) захворювання репродуктивної системи (полікістоз яєчників, порушення функції наднирникових залоз);
- 2) порушення статевого диференціювання (DSD) — порушення хромосомного набору статевих хромосом;
- 3) жінки-трансгендери [12, 14].

Трансгендерність (лат. trans — через, за) — невідповідність статевої ідентичності людини у статі, присвоєній при народженні [15]. Особа, чия гендерна ідентичність збігається зі статтю, наданою під час народження, називається цисгендерною, а в якій ці характеристики не збігаються — трансгендерною.

Деякі трансгендерні особи, які бажають повноцінного життя у ролі протилежної статі, проводять трансгендерний перехід — корекцію

біологічної статі за допомогою хірургічного та гормонального лікування. Таких людей після такого переходу називають транссексуалами [15, 22].

Збільшення трансгендерного населення у світі може пояснюватися зростанням бажаючих трансгендерів брати участь у спортивних змаганнях [22, 28].

Отже, на нашу думку, світовий спорт стоїть на порозі значних змін. Особливо це стосується жіночого спорту, участі в яких домагаються трансгендери-жінки (у минулому чоловіки).

На Іграх XXXII Олімпіади в Токіо (2021) вперше в історії Міжнародним олімпійським комітетом офіційно було допущено до змагань трансгендера-жінку Лорел Хаббард (43 роки) з Нової Зеландії у складі збірної команди з важкої атлетики [17].

Коротко про Лорел Хаббард. До 35 років — чоловік, який займався важкою атлетикою без значних спортивних досягнень. У 2012 р. виконав трансгендерний перехід, після чого через п'ять років, у 2017, вона вперше брала участь у жіночих змаганнях з важкої атлетики. 2019 р. — срібний призер чемпіонату світу, дворазова чемпіонка Тихоокеанських ігор. На Іграх XXXII Олімпіади в Токіо невдача в одному з підходів — не підняла зазначену вагу. В результаті — останнє місце у своїй ваговій категорії [20].

Президент МОК Томас Бах пояснив допуск трансгендера Лорела Хаббарда до участі в Олімпійських іграх. Він заявив, що кваліфікаційні правила було ухвалено Міжнародною федерацією важкої атлетики до початку відбору на Ігри. Питання про участь Лорела Хаббарда обговорювали з медичними та соціальними експертами, міжнародними федераціями. Президент МОК підсумував: «...це питання на даному етапі не може мати єдиного рішення. Головне, щоб було збережено дух чесних змагань. І при цьому дотримуватися прав людини» [27].

Після Олімпіади в Токіо (2021) і нині ведуться активні обговорення серед представників МОК, спортивних міжнародних федерацій, фахівців спортивної медицини, представників громадськості про можливість включення трансгендерів у число учасників Олімпійських ігор [12, 28].

В результаті, Міжнародний олімпійський комітет дійшов висновку, що допуск жінок-трансгендерів, а також з порушенням статевого деференціювання доручається міжнародним спортивним федераціям, які «краще знають особливості своїх спортсменів» [12, 28].

World athletics (WA) — Федерація Світової легкої атлетики (до 2019 р. IAAF) у березні

Томас Бах

2023 р. оголосила свої рекомендації, в яких сказано, що до змагань з легкої атлетики трансгендери-жінки не будуть допущені у легкоатлетичних видах спорту, якщо у них корекція статі була проведена після 12 років, тобто після переходу статевого дозрівання [29].

На Конгресі міжнародної федерації з плавання (FINA) в Будапешті (2022) ухвалили рішення про дозвіл брати участь у міжнародних змаганнях жінкам, які пройшли трансгендерний перехід до 12 років при концентрації тестостерону в їх організмі до $2,5 \text{ нмоль} \cdot \text{л}^{-1}$. Таке рішення було засноване на наукових даних фахівців FINA, де робоча група була представлена трьома групами фахівців, до яких увійшли спортсмени, представники медицини і фахівці з правових питань [29].

FINA стала першою організацією, яка легалізувала окремі змагання трансгендерів. Визначним у цьому став Конгрес FINA в Будапешті (2022), на якому ухвалено рішення створити окрему категорію — «відкриту» для трансгендерів. Умови участі включають: трансгендери-жінки для участі в жіночих видах змагань мають завершити трансгендерний перехід до 12 років (до початку статевого дозрівання); рівень тестостерону в їх крові не повинен перевищувати $2,5 \text{ нмоль} \cdot \text{л}^{-1}$ [29].

Світова атлетична федерація (WA) і Міжнародна федерація з плавання (FINA) заборонили участь трансгендерним жінкам у міжнародних змаганнях.

Париж-2024 — Ігри XXXIII Олімпіади. Серед 10 500 учасників змагань — рівна кількість чоловіків і жінок. Здійснилась давня мрія представників Міжнародного олімпійського комітету про гендерну рівність учасників Олімпійських ігор [27]. Однак досягнута гендерна рівність супроводжувалась величезним скандалом у змаганнях з боксу серед жінок через участь в них двох трансгендерів — Іман Хеліф (Алжир) і Лінь Ю-Тінг (Тайвань) [3, 4].

Коротко про боксерів. Іман Хеліф, 25 років, вага 66 кг — учасниця 50 боїв, 41 перемога (6

нокаутом). Лінь Ю-Тінг, 28 років, вага 57 кг – учасниця 58 боїв, з них 44 перемоги. Дворазова чемпіонка світу (2018, 2022). На боксерському ринзі у першому раунді зустрічі Іман Хеліф з італійкою Анжеолою Каріні на 46 с бою, після двох потужних ударів Хеліф, італійка відмовилась від нерівного поєдинку. Після бою з'ясувалось, що у Анжели Каріні перелом носа. Лінь Ю-Тінг з Тайваню перемогла боксерку з Узбекистану з рахунком 5:0. Після закінчення змагання боксерка з Узбекистану відмовилась тиснути руку суперниці [3, 4, 23]. На чемпіонаті світу в Індії (2023) Іман Хеліф і Лінь Ю-Тінг були зняті зі змагань за перевищення концентрації тестостерону в їх організмі [4].

Досьогодні ще немає конкретної науково-медичної підстави для характеристики організму цих двох спортсменок, яких уже характеризують як трансгендерів. Однак фактом є те, що Хеліф і Ю-Тінг були дискваліфіковані Міжнародною федерацією з боксу – МБА у 2023 р. на чемпіонаті світу через високий рівень тестостерону в їх організмі [3, 4].

У Парижі-2024 на поданий протест МБА в МОК для відсторонення Іман Хеліф і Лінь Ю-Тінг керівництво МОК без додаткових досліджень

спортсменок на статево належність допустила обох до продовження участі у змаганнях. Ці спортсменки завершили змагання в Парижі-2024 олімпійськими чемпіонками [23, 28].

Висновки. Особа з порушенням статевого диференціювання – людина з тяжкою долею. Тому потрібно ставитись з повагою до їхніх прав і інтересів у житті, культурі, стосунках. Однак спорт – вид діяльності, що проявляється у змаганнях, де переможцем може стати лише сильніший на спортивній арені. Отже, справедливо спортивна боротьба між трансгендерами-жінками і цисгендерними (здоровими) жінками неможлива.

Ми вважаємо, що для «досягнення духу чесних змагань і дотримання прав людини» (Томас Бах, 2021) необхідно проводити окремі змагання для жінок-трансгендерів і жінок з порушенням статевого розвитку з урахуванням їх спортивної спеціалізації і спортивної кваліфікації.

Ми повністю підтримуємо рішення Міжнародної федерації з плавання, що стала першою організацією, яка легалізувала на Конгресі в Будапешті у 2022 р. окрему категорію відкритих змагань для трансгендерних жінок.

Лише так буде збережено чесний жіночий спорт.

Література

1. Боднар ПМ, Міхальчишин ГП, Комісаренко ЮІ. Ендокринологія. Підручник для студентів медичних навчальних закладів [Endocrinology. Textbook for students of medical schools]. Вінниця: Нова книга; 2016: 369-408.
2. Історія Олімпійських ігор. Від давнини до сучасності [History of the Olympic Games. From antiquity to modern times]. ARTPRIZ™ 2024. [онлайн] Доступно на <https://artpriz.com/istoriya-olimpiyskih-igor-vid-davnini-dosuchasnosti.html> [Доступ: 22 жовтня 2024]
3. Новини спорту сьогодні на [Sports news today on] | podrobnosti.ua 2024: [онлайн] Доступно на <https://podrobnosti.ua/sport/> [Доступ: 22 жовтня 2024]
4. Останні новини дня, всі надзвичайні новини в Україні читайте на Громадському [Read the latest news of the day, all the breaking news in Ukraine on Hromadske] | hromadskehromadske.ua. 2024. [онлайн] Доступно на <https://hromadske.ua.post.world> [Доступ: 22 жовтня 2024]
5. Платонов ВН. Женщины в олимпийском спорте [Women in Olympic sports]. Олимпийский спорт. Киев: Олимпийская лит., 2009. Т. 2. С. 641-670.
6. Платонов ВН, Гуськов СИ. Олимпийский спорт [Olympic sport]. Киев: Олимпийская лит., 1994. 486 с.
7. Попеску ЛК. Малий античний олімпійський словник [Small ancient Olympic dictionary]. Київ: Олімпійська л-ра; 1999. С. 7-31.
8. Томашевский ВВ. История и тенденции развития программы современных Олимпийских игр [History and trends in the development of modern Olympic Games program] [автореферат]. Киев; 2002. 20 с.
9. Шахлина ЛЯ-Г. Медико-биологические основы спортивной тренировки женщин: монография [Medico-biological bases of women's sports training: a monograph]. Киев: Наукова думка; 2001. 325 с.
10. Шахлина ЛЯ-Г, Ковальчук НВ. Современное представление об особенностях спортивной подготовки женщин [A contemporary view of the

peculiarities of female sports preparation]. Спортивна медицина і фізична реабілітація. 2018; 1:3-14.

11. Шахліна ЛЯ-Г, Чистякова МА. Гендерная политика и вопросы полового диморфизма в практике современного спорта [Gender policy and sexual dimorphism issues in the practice of contemporary sport]. Спортивна медицина і фізична реабілітація. 2019; 2:18-23.

12. Шахліна ЛЯ-Г, Футорний СМ, Владимірова Т. Трансгендері в сучасному олімпійському спорті: проблеми та шляхи їх розв'язання [Transgender in modern Olympic sports: problems and ways of their solution]. Репродуктивна ендокринологія. 2023; 5-6 (70):46-53.

13. Шахліна ЛЯ-Г, Коган БГ, Терещенко ТО та ін. Спортивна медицина: підручник для студентів закладів вищої освіти, фіз. виховання і спорту [Sports medicine: a textbook for students of higher education institutions of physical education and sports]. Київ: Олімпійська л-ра, 2019. С. 167-169.

14. Ендокринологія: учебник [Endocrinology: textbook]. Боднар ПМ, редактор Вінниця: Нова книга, 2007: 262-295.

15. Ansara YG. Beyond cisgenderism: Counselling people with non-assigned gender identities. MoonL (ed.) Counselling Ideologies: Queer Challenges to Heteronormativity. Aldershot: Ashgate; 2010:167-200.

16. Articles | National Women's History Museum Women's sports History. A heritage of mixed messages. August 4, 2016. 2024. [онлайн] Доступно на <https://www.womenshistory.org/womens-history/articles> [Доступ: 22 жовтня 2024]

17. Dennis L. Weisman. Transgender Athletes, Fair Competition and Public Policy. Can policymakers support cisgender-transgender competition and still be champions of women? By, octob. 2022

18. Donna L. Merkel. Youth sport: positive and negative impact on young athletes. Open Accessory Journal Sport Medicine. 2013; 4: 150-160.

19. Fisketto Dg Saks A. Menstrual cycle and athletic performance. Legkoatleticheskiy vestnik IAAF, 2013; 3/4:57-66.

20. Hubbard first transgender athlete to qualify for Tokyo after rule changes 2024. [онлайн] Доступно на <https://www.insidethegames.biz/articles/1107439/hubbard-qualifies-after-rule-change> [Доступ: 22 жовтня 2024]

21. Lee PA, Houk CP, Ahmed SF et al. Consensus statement on management of intersex disorders international. Consensus Conference of intersex. Pediatrics. 2006; 118 (2): e488-e500.

22. Meerwijk EL and Sevelius JM. Transgender population size in the United States: a meta-regression of population-based probability samples. 2017. Am. Journal Public Health; 107: 1-8.

23. Olympic News - Spotlight, Videos, Podcast, Sports & Latest New 2024. [онлайн] Доступно на <https://olympics.com/en/news> [Доступ: 22 жовтня 2024]

24. Participation of women in the Olympics – Wikipedia 2024: [онлайн] Доступно на https://en.wikipedia.org/wiki/Participation_of_women_in_the_olimp-pics [Доступ: 22 жовтня 2024]

25. Pfister G. Women and the Olympic Games 1900-97.3. Women in Sport. Edited by Barbara L. Drinkwater; 2000: 9-19.

26. The Evolution of Women in Sports and the Path Forward – AISTS 2024. [онлайн] Доступно на <https://aist.org/the-evolution-of-women-in-sports-and-the-path-forward> [Доступ: 22 жовтня 2024]

27. Thomas Bach: "El olimpismo tenía que hacer algo, hay más de 100 millones de refugiados" | Marca 2024. [онлайн] Доступно на <https://www.marca.com/olimpismo/2022/10/27/635985e146163f3c418b457b.html> [Доступ: 22 жовтня 2024]

28. Transgender Women Athletes and Elite Sport: Misleading at best, intellectually dishonest at worst | Macdonald-Laurier Institute 2024: [онлайн] Доступно на <https://macdonaldlaurier.ca/transgender-women-athletes-and-elite-sport-misleading-at-best-intellectually-dishonest-at-worst/> [Доступ: 22 жовтня 2024]

29. Transgender women athletes' future in competition uncertain as sports organizations change rules, issue bans | CBC Sports 2024. [онлайн] Доступно на <https://www.cbc.ca/sports/transgender-women-athletes-future-swimming-ban-1.6496497> [Доступ: 22 жовтня 2024]

sportmedkafedra@gmail.com

Надійшла 29.10.2024